

SARÁNY ORSOLYA

VIDÉK, MÉDIA, NYILVÁNOSSÁG

**„...a helyi
médiaorgánumok is
hozzájárulnak a vidék
konstruálásához...”**

A vidéki térségekkel foglalkozó tudományos munkák szerint az utóbbi évtizedekben a vidék fogalma megváltozott, és folyamatosan változik. A vidéki térségek használata átalakult, ennek folyományaként a vidéki terек felhasználásának újragondolására, a vidékfogalom újradefiniálására volt szükség.¹ A vidékrepresentációnak ez a gyakorlata a székelvföldi térségben is kimutatható.² Ezekben az újradefiniálási folyamatokban a vidék nem feltétlenül mint agrárterület, elmaradott, támogatásra szoruló környezet jelenik meg, hanem mint egy márkázható érték, vonzerő. Így a vidékfogalom újradefiniálásában a diskurzusoknak és a reprezentációknak kiemelkedő szerepe lesz, hiszen nem mindegy, hogy ezeket az értékeket, kik és milyen köntösben mutatják be. Ennek következményeként egyre több társadalmi szereplő csatlakozott a vidék representálásával, újradefiniálásával foglalkozó folyamatokhoz, amely szereplők lehetnek térségen belüli, de akár térségen kívüliek is. Jelen tanulmány alapfeltevése, hogy ezekben a definíciós folyamatokban kiemelkedő szerepe van a vidék saját médiájának, a helyi médiaorgánumok is hozzájárulnak a vidék konstruálásához, a reprezentációk formálásához és terjesztéséhez, válogatják a bemutatandó értékeket, és keretezik azokat. Saját médiaorgánumok – ezentúl térségi média – alatt pedig a térségben szerkesztett és terjesztett print, online médiaorgánumokat, televízió-

csatornákat, valamint rádióállomásokat értjük, a különböző informális nyilvánosságokat nem elemeztem.

Jelen tanulmányban arra törekszek, hogy szempontokat, eljárásokat találjak a térségi média vidékkonstruáló szerepének a megragadásához. Az összefoglalóban a székelyföldi magyar nyelvű média néhány strukturális és működési sajátosságát mutatom be, a médiaorgánumok vidéki térségépítő, térségi társadalmat tematizáló funkciójára fektetve a hangsúlyt, kitérve arra, hogy a nemzetközi irodalom szerint milyen szerepe lehet a médiának a vidékfogalom újradefiniálásában. A vidéki médiák térségépítő funkciója kapcsán egy olyan szakmai megközelítés is hasznosnak mutatkozik, amely a médiaelemzésekben kevésbé tematizálódik. Nevezetesen az, hogy milyen a viszony a vidéki intézményes (hivatalos) média, a vidéki média által termelt társadalmi nyilvánosság és a mindennapi életvezetés nyilvánossága között? A romániai magyar társadalom szerkezetével, az elitszerepekkel, a társadalmi nyilvánosság működésével foglalkozó korábbi elemzések³ többféle formában is foglalkoztak a Fent és Lent, az elit és a szélesebb értelemben vett társadalom, a formális és az informális szint kettősségével. Mit jelez a vidéki média működése ebben a tekintetben? Mi a szerepe a vidéki médiának a formális és az informális szintek közti viszony alakulásában?

A vidékkutatások és a diskurzusok kapcsolata

■ Mormont⁴ a ruralitás változásával foglalkozó, gyakran idézett tanulmányában kifejti: a rurális tér nagymértékű változása – a modernizáció háttérbe szorította a hagyományos agrártermelést, valamint a paraszti jellegű vidékhasználatot –, a vidéki tér használatának differenciálódása a vidékfogalom állandó újradefiniálásához vezetett. Ebben az újradefiniálásban pedig kutatók, politikusok, a közbeszéd és a mindennapi életvezetés gyakorlata is részt vett. Azzal, hogy a vidéki tér használata alapjaiban megváltozott, új ágensek is bekapcsolódtak a vidék (újra)pozicionálásába, újradefiniálásába. Az új vidékfogalmak pedig különféle érdekeket és képzeteket kifejező diszkurzív konstrukciókká váltak. Emiatt aztán ezekben az újfajta vidékkonceptiókban a diskurzusoknak és a reprezentációknak a szerepe felértékelődött, a vidékfogalom pedig olyan társadalmi konstrukcióvá, termékévé vált, amely különböző ágensek érdekeit szolgálja, ezen érdekek szerint alakul, és amely a diskurzusok jelentéskészletét, objektív tartalmakat és a fogalom legitimációs elemeit is hordozza.⁵ Hasonlóan érvel Cloke⁶ is, aki szerint a rurális térség egy társadalmilag előállított és fenntartott diszkurzív kategória, míg a tájkép, a falvak látványa, vagy éppen a helyi társadalom árucikké vált. Azonban ezen megközelítések szerint a vidékreprezentációk elszakadtak, eltávolodtak az adott tér kulturális jegyeitől, földrajzi azonosíthatóságától, valamint társadalmi folyamataitól, a vidékreprezentációkat a különböző térségi vagy azon kívüli ágensek határozzák meg, alakítják, ők válogatják ki a bemutatni, vagy éppen eltakarni kívánt jegyeket, szinte akadályok nélkül.⁷

A vidékreprezentációknak ez a küzdelme a székelyföldi térségben is kimutatható.⁸ Igaz, azok folyamatok, amelyek a vidékreprezentáció és vidékkép nagymértékű átértelmezéséhez vezettek, több más EU-s posztszocialista országhoz hasonlóan csak a 1989-es kelet-európai rendszerváltást követően indultak be. A rendszerváltást követően az elemzett térség gazdasági szerkezete, munkaerőpiaca teljes mértékben átalakult – mivel lebomlott a szocializmus gazdasági szerkezete újra előtérbe került a korábbi, családalapú agrárgazdasági modell –,

miközben elindult egy sokelemű, sokszereplős térségi identitásépítési folyamat. Ezek alapján pedig többféle Székelyföld-meghatározás alakult ki, vagy többfajta Székelyföld-definíciós lehetőség vált elérhetővé, amelyek, Cloke fogalmait alkalmazva, hol egybeesnek, hol mellőzik a tájegység tulajdonságait, társadalmi folyamatait. Tehát beindult egyfajta modernizációs folyamat ezen a téren, és ebben a térségben is megjelentek azok a kezdeményezések, folyamatok, amelyeket a vidékkutatás kulturális fordulatát hangsúlyozó szerzők más, elsősorban nyugat-európai térségekben, ebben az időszakban már meghatározó vagy lezárult társadalmi jelenségeként vizsgáltak. Ezeknek a modernizációs folyamatoknak a hatására például a vidék több eleme árucikké vált, a vidékreprezentáció elemeit pedig a termelők/forgalmazók és a felhasználók minden korlátozás nélkül alakítják.

A vidékdefiníciós folyamatokban részt vállaló ágensek száma magasabb, mint általában, míg szerepeik kevésbé lehatároltak, ezért a folyamatos helykeresés jellemző rájuk. Ez annak a következménye, hogy az 1989 utáni változásokat követően a Székelyföldön két meghatározó, részben egymást átfedő, részben különálló, folyamat indult be. Az egyik a térségben a vidékiség fölértékelődéséhez, valamint a vidékfejlesztésekhez kapcsolódik. A másik egyfajta regionális-etnikai folyamat, amely a térséghez és térségi társadalomhoz kapcsolt identitásrehabilitálási, identitásépítési kezdeményezések tartalmazza. Így a térségi vidékkurzusban a hétköznapi laikus, a fogyasztói, a fejlesztéspolitikai, és a tudományos diskurzus mellett (vidékfogalom újrameghatározásában Jones⁹ ezeket a diskurzus kategóriákat emeli ki) előtérbe kerülnek a térségi érdekérvényesítéshez kapcsolódó etnopolitikai, valamint a térség történelmére utaló diskurzusok is. Emellett a csíkszeredai KAM Intézet által az utóbbi négy évtizedben végzett vidékkép-kutatások szerint a vidék fogalom újrameghatározására irányuló diskurzusokban határozottan elkülönültek, a szereplők tekintetében, a „fent” és a „lent” kategóriái, azaz a hivatalos és a nem hivatalos, a nyilvános és privát oldal.¹⁰ Ezt a megállapítást alapul véve ennek a vidéki térségnek a társadalmi nyilvánosságában három szintet különböztethetünk meg: egy privát, hétköznapi szintet – azaz lent –, egy hivatalos, vagy nyilvános szintet – azaz fent –, illetve ezek ötvözetét, egy hibrid szintet. A nyilvánosság tehát strukturálisan tagolódása magába foglalja:

- a hivatalos szegmenst: hivatali, politikai közlemények, álláspontok, döntések stb.;
- a hétköznapi szegmenst: lokális, tájegységi, térségi privát nyilvánosságok;
- a szakmai-szakpolitikai, nyilvános események szegmensét: rendezvényekhez, ünnepekhez kapcsolódó nyilvánosságok; valamint
- a helyi, regionális médiát.

Ahogy arra korábban utaltam, a médianyilvánosságnak is van hivatalos szegmense, amely a térségi sajtóorgánumokat – rádióadók, tv-csatornák, nyomtatott és online sajtó – foglalja magába, valamint egy nem hivatalos szegmense is – helyi közösségek által működtetett közösségi média oldalak, csoportok, mindennapi életvezetés nyilvánosságai stb. Jelen tanulmány a hivatalos médiaorgánumokra, ezeknek strukturális sajátosságaira, valamint vidékfogalom-definiáló szerepükre koncentrál. A tanulmányban a térségi média alatt csak a tájékoztatással foglalkozó médiaorgánumokat értem, a szakkiadványok – gazdasági, kulturális, agrár, egyházi stb. – nem veszem figyelembe.

■ A romániai magyarság teljes struktúrájú, önállóságra törekvő, önállóságot tematizáló társadalom saját intézményrendszerrel, amely a többségi, országos intézményhálózattal gyakran párhuzamos. Ennek az intézményrendszernek a szerves részét képezi a magyar nyelvű sajtó, amely nagyrészt önálló, és rendkívül széles skálájú – léteznek nyomtatott, online és audiovizuális orgánumok, de saját csatornái vannak a román közszolgálati médián belül is. Ugyanakkor a romániai magyarság nem egyetlen tömbben él az országban, hanem szétszórva, különböző régiókban, amely szétszórtság regionálisan tagolja a médiát, médiapiacot. Az egyes megyék, régiók magyar lakossága arányos az ott fellelhető magyar sajtóorgánumok számával:¹¹ a többségében magyar lakosságú megyékben, régiókban akár két napilap, több rádióadó és tévécsatorna működik, míg a szóróványamegyék, ahol a magyarság száma jóval alacsonyabb, alig pár sajtóorgánumot tudnak „üzemeltetni”.¹²

A romániai magyar média, és ezáltal a nyilvánosság regionális tagoltságára Papp Z. Attila¹³ is felhívta a figyelmet, már a 2000-es évek elején. A szerző szerint a romániai magyar nyilvánosságnak két szintje létezik: egy szétterjedő nyilvánosság, amelyet olyan sajtótermékek tartanak fenn, amelyek a romániai magyar társadalom egészét céloznak lefedni, illetve léteznek helyi nyilvánosságok is. Utóbbi szint „több olyan szigetszerű kezdeményezést takar, amelyek mondhatni Erdély teljes területét lefedik, de egymással ritkán kommunikálnak. Nem azért, mintha ezek az újságok egymással konfliktusban lennének, hanem azért, mert hatókörük, célkitűzéseik, gondjaik általában egy városhoz és annak környékéhez, vagy egy vidékhez kapcsolódnak”¹⁴.

Ez regionális tagoltság jellemző a Székelyföldre is. Egyrészt ennek a régióknak van több, teljes térséget lefedő médiaorgánuma – például *Székelyhon* napilap és hírportál –, de léteznek:

- nagyobb vidékeket lefedő orgánumok – például *Marosvásárhelyi Rádió magyar adása*;

- teljes megyéket lefedő orgánumok – például *Népújság* napilap;

- kistérségeket lefedő orgánumok – például *Csíki Tv*, *Székely Hírmondó*, *FUN FM*.

A romániai magyar nyilvánosságra és médiára vonatkozó szakirodalom szerint¹⁵ az ilyen kisebb-nagyobb régiókra kiterjedő térségi média a romániai magyar kisebbségi nyilvánosság szerves részét képezi, sőt ezek az orgánumok az erdélyi magyar média leggyakrabban előforduló típusát jelentik. Azonban, míg regionális médiaorgánum számos van Romániában, egyetlen régióknak akár több ilyen orgánuma lehet, az országos lefedettségre törekvő médiaprojektek rendre sikertelenek – nincs országos lefedettségű napilap, nincsenek több régiót egybefogó rádióadók, de az *Erdélyi Tv* sem sikeres vállalkozás.¹⁶

A helyi média népszerűsége nemcsak a romániai magyarság regionális tagoltságából ered, ennek társadalomtörténeti okai is vannak. Már a 19. századi Erdély is helyben írt, szerkesztett és terjesztett sajtóval rendelkezett, amely, minden korlátozás ellenére, a Romániához való kerülést követően sem változott. Magyarai¹⁷ szerint bizonyára a nagyszámú és rétegzett közönségnek köszönhetően, az erdélyi nagyvárosok mindegyikében, de a kisebb városok többségében is működött napi nyomtatott sajtóorgánum.

A jelenlegi nyomtatott orgánumok jelentős része az 1968-as romániai közgazdasági reformot követően jött létre: ekkor tagolják az országot a mai formá-

ban is ismert megyék szerint, majd az újonnan létrehozott közigazgatási struktúrák központjában nyomdákat, szerkesztőségeket alapítottak. Ebben az időszakban, a magyar lakossággal is rendelkező megyékben magyar napilapokat kezd kiadni a RKP. Romániában 42 lap jelent meg magyar nyelven 1971-ben, nem számítva a ritkábban megjelenő és a kétnyelvű kiadványokat – ezek közül 29 élte túl a diktatúrát.¹⁸ Tehát a megyestruktúrára építő magyar nyelvű sajtónyilvánosság ma is létezik – ezek alkotják a térségi médiákat is. Az előző rendszerből örökölt lapok – amelyek esetében az 1989-es változások során a tulajdonos- és tartalomváltás is megtörtént – általában, ahogy az előző rendszerben, most is monopol helyzetben vannak saját régiójukban, megyéjükben, ami hozzájárul népszerűségükhöz, valamint meghatározó szerepükhöz a nyilvánosságban. Mivel a lapok földrajzi piacai nem fedik egymást, a különböző nyomtatott orgánumok nem is versenyeznek egymással¹⁹.

A székelyföldi megyékben is több nyomtatott lap működik.²⁰ Sőt bizonyos időszakokban ezen megyék magyar lakossága akár két megyei napilapot is „el tudott tartani”, 2022 elején Kovászna megyében két napilap jelent meg, a *Székely Hírmondó* és a *Háromszék*. Néhány évvel korábban Hargita megyének pedig összesen négy napilapja volt: a *Hargita Népe* és a *Csíki Hírlap* Csíkszeredában jelent meg, az *Udvarhelyi Híradó* Székelyudvarhelyen, míg a *Gyergyói Hírlap* Gyergyószentmiklóson. A *Hargita Népe* Hargita megye lefedésére törekedett, a másik három lap a megye egy adott régióját célozta meg. Utóbbi három lap 2018-ban egybeolvadt, ma *Székelyhon* címmel, szintén napilapként jelennek meg (a kiadványba beolvadt még a marosvásárhelyi *Vásárhelyi Hírlap* napilap is). Maros megyének is egyetlen nyomtatott lapja volt a 2022-ben: Marosvásárhelyen jelent meg a *Népújság*. Az online médiaorgánumok pedig általában a nyomtatott lapokhoz kötődnek: a térségben ezeknek a print lapoknak az online változatai alkotják az elektronikus sajtót. Emellett létezik a Médiatér nevű médiatárszt által működtetett *Székelyföld.ma* nevű oldal.

A napilapokéhoz hasonló a helyzet a térségi hírlapszerű hetilapok terén is. Gyergyószentmiklósnak az elmúlt három évtizedben két hetilapja is volt – *Új Kelet* és *Gyergyói Kísújság*, előbbi megszűnt, utóbbi már csak online működik –, Erdővidék híreiről szintén két hetilap számolt be – az *Erdővidék*, valamint az *Erdővidéki Hírlap*, előbbi 2022 júliusában ünnepelte fennállásának 25. évfordulóját, utóbbi legutóbb 2020-ban frissült –, míg Sepsiszentgyörgyön szerkesztették az *Európai Idő*, később *Székely Idő* lapot.

Az elemzett régióknak több térségi rádióállomása is van. Az *Erdély FM* Marosvásárhelyen és Csíkszeredában, a *Fun FM* Csíkszeredában és Gyergyószentmiklóson, míg a *Friss FM* Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyen, Kovásznán és Barótán hallgatható, Székelykeresztúron a *Vox Rádió*, Székelyudvarhelyen a *Sztár Rádió* és a *Príma Rádió*, Gyergyószentmiklóson a *MIX FM*, Sepsiszentgyörgyön a *Sepsi Rádió*, *Sláger Rádió*, Csíkszeredában továbbá a *Retro Radio*, valamint a *Szépvíz Rádió*, Kézdivásárhelyen a *Profi Rádió*, míg Gyergyószentmiklóson a *Székely Rádió* fogható. A *Radio Gaga* Gyergyó-, Maros-, Udvarhely- és Háromszék környékét fedi le, míg a *Marosvásárhelyi Rádió magyar adása* is a Székelyföld jelentős részén hallgatható. A térségnek magyar nyelvű tévécsatornái is vannak: Sóvidék térségét a *Sóvidék Televízió*, Gyergyószentmiklós környékét a *Fény Tv* és a *Gyergyó Tv fedi le*, Csíkszeredában a *Székely Tv*, *Csíki Tv*, míg Erdővidéken az *Érdtv* térségi adók működnek. Az elemzett terület jelentős részén nézhető az *Erdély Tv*, valamint a *Marosvásárhelyi Televízió magyar adása*.

Ahogy az már a különböző médiaorgánumok nevéből kikövetkeztethető, ahogy a napilapok esetében, úgy a hetilapok, a térségi rádióállomások és a tévécsatornák is adott kistérségeket igyekeznek lefedni, így nem feltétlenül konkurálnak egymással, adott földrajzi térhez kötöttek. Ezen médiaorgánumok szerkesztőségei – amelyek mérete rendkívül változó, léteznek pár emberrel operáló, de akár több tíz embert foglalkoztató szerkesztőségek is – általában a névadó településen, vagy nagyobb városokban találhatóak. Így a szerkesztőségek egy része a három megyeszékhelyen – Marosvásárhely, Csíkszereda és Sepsiszentgyörgy –, valamint a megyék nagyobb településein – Székelyudvarhely, Gyergyószentmiklós, Kézdivásárhely, Kovászna, Barót, Szováta – működnek.

Látható tehát, hogy a romániai magyar média regionálisan tagolt – a kistérségi médiák pedig jellemzőbbek, mint a nagyobb régiókat, egyetlen megyét lefedő orgánumok. Ez a tagoltság pedig egyrészt a piacra, másrészt a tartalomra is kihat. Noha a romániai magyar sajtó célkitűzésének tartja, hogy a többségi sajtó valamennyi funkcióját ellássa – érinti a bel- és külpolitikát, oktatást, kultúrát, gazdaságot, szociális, kisebbségi, sport, agrár stb. témákat –, a regionálisan tagolt romániai magyar média tematikus merítése inkább térségi.²¹ Ezzel tulajdonképpen minden elemzett regionális média ráfelel arra a tájegység alapú társadalmi szerkezetre, amelynek megjelenítését főlvállalja. A tájegység alapú szerveződés a székelyföldi térségben valóságos, abban az értelemben, hogy a munkaerőpiac, a fogyasztás, az oktatás, a művelődés, kisebb vagy nagyobb részben az adminisztratív ügyintézés, nem utolsósorban a tájalapú közösségi identitás a földrajzi adottságok és a társadalomtörténeti előzményekhez igazodva működik.

A térségi témamerítést mutatta ki a BBTE Kommunikáció, Közkapcsolatok és Reklám Intézete, illetve Újságírás Intézete által készített 2014-es felmérés is.²² Az online és nyomtatott médiára, tévécsatornákra (*Erdély Tv* szerepelt az elemzésben) és rádióállomásokra (*Kolozsvári Rádió magyar adása*) kiterjedő elemzés szerint a regionális online hírportálok főoldalán, a rádióállomások és az *Erdély Tv* híradásaiban, illetve a térségi napilapok címlapjain (az elemzésben szerepelt a *Háromszék* és a *Népújság* is) a helyi érdekeltségű témák dominálnak az országos, valamint a külföldi – ideértve Magyarországot – hírekkel szemben. A tematizálás szempontjából továbbá elmondható, hogy az online médiát a politikai és kulturális, a regionális rádiót a társadalmi/szociális, valamint a politikai témák, a tévécsatornát pedig a társadalmi, politikai témák dominálták, de a különböző médiaorgánumok mind érintettek gazdasági, kulturális, oktatási, szórakoztató, tudományos, egyházi, sport, életmód témákat is. A napilapok terén, az elemzés *Népújság*ot a „regionális napilapok mintapéldányának” nevezi: a helyi hírek uralkodnak benne, nagyjából Maros megyét fedik le a regionális vonatkozású cikkek, elemzések, kisriportok. Hasonlóan jellemzik a *Háromszéket* is, amelynek címlapján a helyi és az országos hírek megközelítőleg egyforma teret kapnak, a kisebbségi témák azonban rendkívül dominálnak. Tehát a térségi médiumok a helyi híreket, valamint a politikai, társadalmi témákat preferálják, de holisztikus tematizálásra is törekednek.

A vizsgálat során elemezték azt is, hogy a médiaorgánumok kiket szólaltatnak meg közzétett tartalmaikban. Az online médiaorgánumok, az *Erdély Tv* a magyar kisebbségi szereplők közül elsősorban a politikusokat, másodsorban a szakértőket szólaltatták. A nyomtatott térségi lapok is főként a politikusokat szólaltatják meg az első oldalon, „ritka, hogy vállalkozókat, egyházi személyeket emlegessenek ezen a helyen. Közemberek is legtöbbször csak olyankor kerülnek

címlapcikkbe, ha valami rendkívüli történt velük (leginkább autóbaleset)”.²³ Tehát a térségi média tematizációja szerint a kisebbségi nyilvánosság fő szervezői a politikusok és a politika.

Összegzésképp elmondható, hogy a térségi média erősen tájegységhez kötődik, így a valóságépítési funkciója is adott térségekre terjed ki. A különböző térségi médiaorgánumok emellett törekednek arra, jelzik direkt és indirekt módon azt, hogy ők a legitim médiaorgánumok az adott térségben – erre enged következtetni csak a különböző orgánumok neve is. Emellett, noha a térségi média a helyi híreket helyezi előtérbe, tematizációjában a holisztikus jelleg is mérvadó, az adott térségre vonatkozóan a szóban forgó médiákat „minden” érdekli. Tehát a térségi médiának autoritása van a térségi valóságépítésben, abban az értelemben, hogy:

1.) minden térségi téma és minden térségi szereplő hozzá tartozik, a térségi szereplők közül azonban a politikusok dominálnak;²⁴

2.) a megjelenítési gyakorlatban azonban a média szelektál, azaz az orgánum alakítja ki a térségi tematizációt;

3.) joga van arra is, hogy megválassza a megjelenített téma megformálási módját, és nem utolsósorban jogosult a téma ideológiai és értékbeli pozicionálásra, amely konfliktuskerülő.

Vidékkép-konstruálást befolyásoló jellemzők

■ Jelen tanulmányban fontosnak tartom, a hazai szakirodalomra támaszkodva, a térségi médiának néhány olyan sajátosságát is bemutatni, amelyek hatással lehetnek a sajtó vidékrepresentációs gyakorlataira. Az itt bemutatott kép nyilvánvalóan nem teljes, de összességében körvonalazza azt a szerepet, amelyet a térségi média a vidéki társadalom formális és informális szintje közti viszonyban betölt.

A romániai magyar nyelvű sajtó, így a térségi média egyik legfontosabb jellemzője, hogy **egyszerre hordozza magán a kisebbségi, valamint a többségi sajtó jegyeit**. Kisebbségi sajtónak tekinthető, amennyiben a romániai magyarság helyzetét, lélekszámát vesszük alapul, illetve hogyha a sajtó erős identitásőrző, -erősítő, nyelverterjesztő és kultúraápoló funkcióját tartjuk szem előtt, azt, hogy a romániai magyar sajtó feladatának tekinti a romániai magyarság jogainak tiszteletben tartására való felszólítást, egyfajta jogfélést és jogérvényesítést is. Azonban a többségi média jegyeit is magán hordozza, ahogy láthattuk, a média szerteágazó, működik nyomtatott, online és audiovizuális, kereskedelmi és közszolgálati formában is, míg tematizációjában az élet számos, nem feltétlenül csak kisebbségi területét fedi le. Emiatt a kettősség miatt a romániai magyar sajtó a többségi nemzeti média piaci, fogyasztási szokások sajátosságainak van kitéve, miközben tevékenységét lehatárolja a kisebbségi lét, és az ebből fakadó anyagi nehézségek, a mások által előírt, elvárt médiadiskurzus, a kiszolgáltatottság a professzionalizmus és célközönség tekintetében.²⁵

Ennek a kettősségnek az egyik legfontosabb hozadéka, hogy **hangsúlyos a kisebbségi (nemzetiségi) tematizáció**. Botházi szerint a „kisebbségi sajtó egy része helyzetéből adódóan sajátos tematikai kényszerpályán mozog, és mindennek hírértéket tulajdonít, aminek valamilyen módon köze van a közösség belső életéhez.”²⁶ Tehát a sajtónak mintegy kötelessége minden térségi kisebbségi témát feldolgozni, még akkor is, ha annak nem feltétlenül van hírértéke Ez a tér-

ségi tematizáció szempontjából azt jelenti, hogy a vidéképépítésbe olyan elem is bekerülhet, amely nem feltétlenül rendelkezik értékkel, töltettel – az egyetlen értéke az, hogy kisebbségi magyar.

Ennek a kisebbségi lehatároltságnak a másik legjellemzőbb előfordulási formája az **etnikai fegyelem**, amely elsősorban ahhoz az önreflexiók diskurzushoz köthető, amely arra vonatkozik, hogy hogyan beszélünk magunkról mi, erdélyi magyarok. „Mert nem beszélhetünk akárhogy, mára már jó bejáratott beszédmód szolgál alapul ahhoz, hogy leírjuk/megírjuk/körülírjuk önmagunkat. Magyarán: a sajtó mára kialakította saját paneljeit, szóhasználatát arra vonatkozóan, hogy hogyan kell és illik az erdélyi magyarságról beszélnie, és immár az olvasók azok, akik számonkérnek ezt tőle”²⁷. Botházi szerint ez a jelenség a 2010-es évek végén erősebben nyilvánult meg, mint például a 90-es években²⁸. Ez azt jelenti, hogy az újságíró elfogad egyfajta értelmezési keretet – ezt nevezi Papp Z. Attila keretizmusnak²⁹ –, amelyhez mindig igazítja saját magát, mert hiszi, hogy ez a keret a kisebbségi magyarok érdekeit szolgálja. Botházi szerint ez egyfajta öncenzúra, hiszen a teljes magyar sajtó alá van rendelve annak a keretnek, hogy a kisebbség egysége sérthetetlen, amely a többséggel szembeni fellépés alapja.

A korábban említett szóhasználatról elmondható, hogy a **sajtónyelv rendkívül literaturizált**. Magyarai³⁰ szerint ez arra vezethető vissza, hogy a romániai magyar sajtóban az a szemlélet terjedt el, hogy az újságírásnak, főleg a „fontos” újságírásnak a szépirodalom vonzáskörébe kell tartoznia. Ez a törekvés, egyrészt a két világháború közötti időszakban kialakult újságírói hagyományokhoz köthető, másrészt ahhoz, hogy a kommunizmus idején a napilapok kiemelt helyen kezelték a kultúrát, amely a legolvasottabb rovat volt abban a rendszerben.³¹ Ennek a literaturizáltságnak a megnyilvánulása a nyelvi-stilisztikai megformáltságra való törekvés, a téma térségi értékekhez – történelem, táj, népiérték – vagy jelképekhez való kapcsolása, a színekdochés témakezelés, a jelzők, metaforák gyakori használata.

Az etnikai fegyelem mellett a nyilvánosság másik fontos jellemzője a **tabusítás**. Botházi szerint ennek „oka lehet a Magyarországról importált polarizált gondolkodás- és beszédmód, amely a média művelőit és fogyasztóit egyaránt befolyásolja Erdélyben is, de az internet népének kollektív hajlama is akár, hogy rögtönítélő bíróságként törjön pálcát bármi felett, ami más, ami eltérő, ami bármivel szemben fogalmazódik meg”³². Többek között tabunak számít a politika, valamint az idealizált Erdély képe. Mindkét téma kapcsolódik a térségi média vidékkonstrukciójához, hiszen a (tabusított) politika a vidéképítés egyik fő előfordulási formája, míg az idealizált vidékeken nincs helye konfliktusoknak, nézeteltéréseknek, kritikának.³³ Tehát a témák bemutatási módja – a megfogalmazás, hangvétel és értékelés szintjén – nem direkt befolyásoló jellegű abban az értelemben, hogy nem utasít, ritka a negatív minősítés, a bírálat, illetve a „kutakodás”, tényfeltárás. A média nem provokál, csak a bemutatási jogát gyakorolja.

Mindezek mellett fontosnak megemlíteni, hogy **médianyilvánosságot az elit-kultúra** uralja.³⁴ Ez az elitizmus pedig meghatározza a médiaszereplők tudatát és indítékait. Ez az attitűd a rendszerváltást követő időszakban alakult ki, amikor az újságírói szerep felértékelődött, szerteágazó lett, és a sajtó, az újságíró „jóval szélesebb körű szerepet látott el, mint amit a tömegtájékoztatás szó hagyományos értelmezési kerete megbírt volna, a lakosság különböző köznapi problémáinak a megoldását is felvállalta, a nem létező hivatalok szerepét töltötte be”³⁵. Az újságírói szerep mintegy szétsugárzott, az újságírók pedig a társadalmi épít-

kezésben is igyekeztek szerepet vállalni. Emiatt aztán a sajtó hangsúlyosan kapcsolódik a kisebbségi elitek által képviselt és gyakorolt aktuális küldetés szerepéhez, úgy gondolják az ő feladatuk a kisebbségi közösség szolgálata, képviselete, védelme, értékeinek megóvása.

Következtetések

■ A média működésének fentebb felsorolt jellemzői – kisebbségi tematizáció, etnikai fegyelem, irodalmias sajtónyelv, tabusítás, elitizmus –, amelyek társulnak a tájegység alapú rendszeres tematizációval és a térségi társadalom képviseletére irányuló szereppel, azt eredményezik, hogy a vidéki média a vidéki társadalom úgynevezett hivatalos, formális szegmenséhez kapcsolódik. Nem jelenít meg egy sor olyan témát, amelyek a mindennapi életvezetés részét képezik, ugyanakkor az explicit/implicit értékelések és a sajtónyelv révén az egyes témák megjelenítésének jóval szűkebb körű (standardizáltabb) készletét használja, mint ahogyan azt a mindennapi beszéd teszi. Ezzel pedig – a tematizáció és a megjelenítés módját illetően – tág teret hagy a mindennapi életvezetésre jellemző informalitás működésének. Miközben tájékoztat, beszámol, helyzeteket és személyeket mutat be, a fentiekben ismertetett jellemzők révén fenntartja és újratermeli a térségi társadalmat, illetve a társadalomban jelen levő formális és informális kettősséget.

■ JEGYZETEK

1. A téma áttekintését lásd: Kovách Imre: *A vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Argumentum, Budapest, 2012. (A továbbiakban Kovách 2012).
2. Biró A. Zoltán: *Székelyföld – Milyen vidék?* Pro Scientia Ruralis 2020 (V.), 1–4. sz. 221–239. (A továbbiakban Biró 2020.)
3. im.; Bodó Julianna: *A formális és az informális szféra ünneplési gyakorlata az 1980-as években*. Scientia Humana, Budapest: MTA PTI, 2004. (A továbbiakban Bodó 2004)
4. Marc Mormont: *Rural Nature and Urban Natures*. Sociologia Ruralis 1987, XXVII. 1. sz. 3–20.
5. Marc Mormont: *Who is rural? or how to be rural: towards a sociology of the rural*. In Terry Mardsen – Philip Lowe – Sarah Whatmore (szerk.): *Rural Restructuring*. David Fulton, London, 1990.
6. Paul Cloke: *Country Backwater to Virtual Village? Rural Studies and 'The Cultural Turn'*. Journal of Rural Studies 1994 (XIII.) 4. sz. 367–375.
7. Kovách 2012.
8. Biró 2020.
9. Owain Jones: *Lay discourses of the rural: developments and implications for rural studies*. Journal of Rural Studies 1995 (XI.) 1. sz. 35–49.
10. Biró 2020, Bodó 2004.
11. Ez alól a kivétel Kolozsvár, ahol a magyarság aránya alacsony, azonban a városban mégis több médiaorgánum, szakorgánum, réteglap, hírportál szerkesztősége működik.
12. Csinta Samu – Maksay Ágnes: *Erdélyi magyar média*. In Apró István (szerk.): *Határon túli magyar médiumok*. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Média tudományi Intézete, Budapest, 2017, 11–58. (A továbbiakban Csinta–Maksay 2017.)
13. Papp Z. Attila: *„Konfliktuskezelés” a romániai magyar sajtó nyilvánosságban*. In Bárdi Nándor (szerk.): *Konfliktusok és kezelésük Közép-Európában. Technikák és hagyományok*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2000, 269–274. (A továbbiakban Papp 2000.)
14. Uo. 272.
15. Legfrissebb összesítések: Magyarai Tivadar: *Az erdélyi magyarok nyilvánosságának általános jegyei*. In Bárdi Nándor – Éger György – Filep Tamás Gusztáv (szerk) *Magyarok Romániában (1990–2015)*. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2020, 317–324. (A továbbiakban Magyarai 2020.) Kiss Tamás: *Médiaszerkezet, médiafogyasztás a 21. század második évtizedében*. In Uo. 325–342. (A továbbiakban Kiss 2020.)
16. Kiss 2020.

17. Magyarai 2020.
18. Györfly Gábor: Sajtótörténet – 50 éves távlatból. URL: <https://hargitanep.ro/65580-2/>. Utolsó letöltés dátuma: 2022. 07. 29.
19. Magyarai Tivadar: *A romániai magyar média*. Médiakutató 2000 (I.), 1. sz. (A továbbiakban Magyarai 2000.)
20. Székelyföldi sajtóörképért lásd: Sarány István: *Médiavilág a Székelyföldön*. In Cseke Péter (szerk.): *Székelyföld a 21. században. Esszék, tanulmányok*. Nap Kiadó, Budapest, 2020, 184–197.
21. A térségi médiák tematizációs gyakorlatáról lásd: Sarány Orsolya: *Egy interetnikus konfliktus a székelyföldi napilapokban*. *Pro Scientia Ruralis* 2019 (IV.) 1–2. sz., 35–57.; Sarány Orsolya: *Hitelesség, tájékoztatás és támogatás – a 2018-as Btk. módosítás a romániai magyar nyomtatott sajtó tükrében*. *Me.dok* 2020 (XV). 4. sz., 85–103.
22. Vincze Hanna Orsolya – Kassay Réka – Tőkés Gyöngyvér: *A romániai magyar hírportálok témaszerkezete*. *Me.dok* 2015 (X.), 1. sz. 37–52.; Rácz Éva Mária: *Médiapiac és tájékoztatás*. Uo. 53–62.; Keszeg Anna: *A televíziós médium kutatási paradigmái*. Uo. 63–68.; Péter Árpád: *„Címlapsztorik”. Szerkesztőségi tematizálás, tabuk és „hírközlés-univerzáliai” az erdélyi magyar nyomtatott médiában*. Uo. 69–83. (A továbbiakban Péter 2015.)
23. Péter 2015. 81.
24. Lásd más téma esetében is: Sarány Orsolya: *A média a gazdaságról. Elemzés egy regionális napilap példáján*. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek 2022 (XIX.) 2. sz., 120–127.
25. Csinta–Maksay 2017.
26. Botházi Mária: *Hírek, tabuk, álhírek, Erdély. Tematizáció és hírszelekció az átalakuló kisebbségi sajtóban*. In Botházi Mária (szerk.): *Párhuzamos életutak. Emlékkönyv Cseke Péter 75. születésnapjára*. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kolozsvár, 2019, 79–94. (A továbbiakban Botházi 2019.)
27. Uo. 84.
28. Akkori megjelenési formákról lásd Magyarai Tivadar: *A sajtó önállóságának kérdése a romániai magyar köztájékoztatás esetében. A romániai magyar sajtónyilvánosság határai*. Korunk 1996, 1. sz.; Horváth István: *Önkorlátozó sajtónyilvánosság. A romániai magyar sajtónyilvánosság határai*. Korunk 1996, 1. sz. (A továbbiakban Horváth 1996.)
29. Papp Z. Attila: *A romániai magyar sajtónyilvánosság a kilencvenes években. A működtetők világa*. Doktori dolgozat, ELTE, Budapest, 2005.
30. Magyarai 2000.
31. Részletesebben: Csinta–Maksay 2017; Gál Mária: *Útkeresésben a romániai magyar írott sajtó*. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv 2000*. Szórvány Alapítvány–Polis Könyvkiadó, Temesvár – Kolozsvár, 2000, 142–151. (A továbbiakban Gál 2000.)
32. Botházi 2019. 82.
33. A konfliktuskerülés a romániai magyar nyilvánosság egyik fő jellemzője: lásd Horváth 1996, Csinta–Maksay 2017, Papp 2000.
34. Magyarai 2000, Gál 2000.
35. Botházi Mária: *Új típusú újságírás, változó újságírói szerepek Erdélyben*. *Me.dok* 2019 (XIV). 3. sz., 15–26.